

GÜNCEL

Kurban İbadetiyle İlgili Fıkhî Bilgiler

Dr. Abdurrahman YAZICI*



Onların ne etleri ne de kanları Allah'a ulaşır; fakat O'na sadece sizin takvanız ulaşır. Sizi hidayete erdirdiğinden dolayı Allah'ı büyük tanıyasınız diye O, bu hayvanları böylece sizin istifadenize verdi. (Ey Muhammed!) Güzel davranları müjdele!

(Hac 22/37)



Kurban kelimesinin kökü olan k-r-b kelimesi sözlükte “yakınlık”, “kulun Allah’a olan yakınlığı”, “ibadet ve “taatleri yerine getirme” gibi anlamlara gelir. Terim anlamıyla kurban, Allah’a yakınlaşma ve ibadet maksadıyla hayvan kesimine ve bu amaçla kesilen hayvana denilmektedir.

İslâmî literatürde ibâdet maksadıyla kesilen hayvana kurban denildiği gibi bu kurbanın kurban bayramında kuşluk vaktinde (*duhâ*) kesilmesinden dolayı *udhiyye de* denilmektedir. Hacda veya umrede kesilen kurbanlar bir yerden bir yere sevk edilip götürülmeleri, sunulmaları sebebiyle *hedy*¹ olarak isimlendirildiği gibi kesilen hayvanın büyük

¹ Delillerden hac kurbanı diye ayrı bir kurban çeşidinin olmadığı görülmektedir. Hac yapan hacılar kendilerinin de kurban kesmelerinin gerektiğinden dolayı kurbanlarını burada keserler. Sadece çeşitli hac nüsüklerinde eksiklikler yapanlar ile hac ve umreyi birlikte yapanların (temettü hacı) kestikleri bundan ayrıdır. Hac ile umreyi birleştirenlerin kesecekleri kurbanı işaret eden ayet şöyledir. Bkz. Bakara, 2/196

* Süleymaniye Vakfı, Din ve Fitrat Araştırmaları Merkezi, yabdurrahman@gmail.com

baş (*bedene*) ve küçükbaş (*dem*) olmasına göre özel isimle anılmaktadır. Şükür maksadıyla çocuk doğumunda kesilen hayvana da çocuğun başındaki saçın adından hareketle *akikâ* denilmiştir.

Kur'an-ı Kerim'den tarih boyunca kurban ibadetinin mevcut olduğunu görmekteyiz. İlk insan Âdem (as)'ın iki oğlunun her ne kadar kurban edilen şeyler farklı olsa da Allah'a kurbanda bulduklarına işaret edilmektedir². Adem (as)'dan Peygamber (sav)'e kadarki hanif İslam dininin çizgisinde önemli bir yeri olan İbrahim (as) ile ilgili olarak da ona kurban etmesi için bir koç/hayvan verildiği belirtilmektedir³.

Allah rızasını kazanma ve ona yaklaşma amacıyla kesilen⁴ mali ve sosyal yönü

öne çıkan kurbanın hiç şüphesiz bir kısmını görebildiğimiz bir kısmını göremediğimiz birçok hikmet ve faydası bulunmaktadır. Burada kurban ibadetinin sosyal, mali ve psikolojik hikmet ve faydalarına girmeksizin yazımızın da kapsamını göz önünde bulundurarak kurban ibadetinin hükmü başta olmak üzere birkaç fikhî yönünün belirtilmesiyle yetineceğiz.

Kurban kesmenin hükmüne ve kimlerin kurban keseceklerine bakıldığında, zaman imkânı olan kimselerin kurban kesmelerinin bir zorunluluk olduğu anlaşılmaktadır. **“Öyleyse ibadeti Rabbin için yap ve kurbanı onun için kes.”**⁵ ayetindeki “النحر , nahr” kelimesi göğsün üst kısmındaki çukura denilmektedir. Dolayısıyla ayetteki “venhar” ise “o çukura bıçak saplayarak kes” demek olmaktadır⁶. Kur'an'da kurban ibadetinin sadece bize mahsus olmadığı namaz, oruç ve zekât gibi yukarıda işaret edildiği gibi diğer kavimlerin de bu ibadetle sorumlu olduğu görülmektedir. İlgili âyette bu durum, **“Her ümmet için bir mensek (kurban ibadeti, kurban kesme zamanı, yeri) belirlemiştir ki, Allah'ın ismini kendilerine rızık olarak verdiği küçük ve büyük baş hayvanların üzerine anınsınlar.”**⁷ şeklinde belirtilmektedir.

Peygamber (sav)'den nakledilen bir rivâyet şöyledir: **“Ey insanlar her sene her ev halkına kurban kesmek gerekir.”**⁸ Peygamber (sav)'in uygulamasından hesapları bir ve aynı çatı altında yaşayan aile bireylerinden sadece birinin kurban kesmesiyle diğerleri üzerinden bu sorumluluğun kaldırıldığı görülür.

² “Onlara Âdem'in iki oğluna ait şu gerçek olayı anlat. Bir gün Allah'a birer sunuda/kurbanda bulunmuşlardı da birininki kabul edilmiş, diğerininki kabul edilmemişti. (Kurbanı kabul edilmeyen) “Seni kesin kesince öldüreceğim” dedi. Öteki “Allah sadece kendinden çekinenlerinkini kabul eder.” dedi.” (Maide, 5/27).

³ “Oğlu kendisiyle çalışabilir bir yaşa gelince İbrahim dedi: “Oğulcuğum, rüyamda gördüm, seni boğazlıyordum. Buna ne dersin sen?” Oğlu dedi: “Babacığım, sen sana ne buyrulduysa onu yerine getir. Allah düzenine uygun bulursa beni katlananlar arasında bulursun.” İki de Allah'a teslim olmuştu. İbrahim onu yüzükoyun yatırdı. Biz de ona şöyle seslendik: “Ey İbrahim! Sen rüyanın gerektirdiği işi yaptın. Biz iyilik edenlerin karşılığını işte böyle veririz. Çünkü bu, açıktan açığa bir sınama idi.” Ona kurtulmalık olarak büyük bir koç verdik.” (Saffat, 37/102-108)

⁴ Kurban kesmekten amacın sözlük anlamına uygun olarak Allah'ın rızası ve ona yaklaşmak olduğuna işaret eden bir âyet şöyledir: “Onların etleri ve kanları asla Allah'a ulaşmaz. Fakat ona sizin takvanız (Allah'a karşı gelmekten sakınmanız) ulaşır. Böylece onları sizin hizmetinize verdi ki, sizi hidâyete ulaştırmasına karşılık Al-

lah'ı yüceltesiniz (tekbirler getiresiniz). İyilik edenleri müjdele” (Hac, 22/37).

⁵ Kevser, 108/2.

⁶ Kurban kesimini açıklayan bir başka ayet için bkz. el-Hac 22/36

⁷ Hac, 22/34

⁸ Tirmizi, “Edahi”, 18; İbn Mace, “Edahi”, 2

Peygamber (sav)'den nakledilen bir başka rivayette de kendisinin kurban keserken *"Allahım! Muhammed'den, onun hane halkından ve Muhammed ümmetinden kabul buyur!"*⁹ dediği görülmektedir¹⁰.

Hac sûresi 34. âyette, **"Allah'ın ismini kendilerine rızık olarak verdiği"** şeklinde belirtildiği gibi kurban kesmekle mükellef olanların bu imkâna sahip olmaları gerekir. Bu ifadeden, kurban kesmesi gerekenlere kurbanın (veya maddi karşılığının) rızık olarak verilmiş olması, onlarda bunun mevcut olması gerektiği anlaşılmaktadır. Bu durumda maddi durumu iyi olmayanların, borçluların kurban kesmekle sorumlu olmadıkları açıkça söylenebileceği gibi borçlanarak ya da kredi kartıyla zorlanarak kurban kesilmesinin de gerekmediği söylenebilir.

Kurban, *eyyâm-ı nahr* (kurban kesme günleri) denilen zilhicce ayının on, on bir ve on ikinci günleri yani bayram namazının kılınmasından dördüncü günün akşamına kadarki süre zarfında kesilir¹¹. Bu günlere Kur'an'da, **"Her ümmet için bir kurban kesme zamanı belirlemiştir"**¹² buyurularak işaret edilmektedir. Hacda hacıların kestikleri kurbanlık hayvanlarla ilgili olarak da Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır:

"Gelsinler de kendi menfaatlerini görsünler¹³; belli günlerde de Allah'ın onlara rızık olarak verdiği hayvanlardan en'âm (koyun, keçi, sığır ve deve) üzerine Allah'ın adını ansınlar. Onlardan hem siz yiyin, hem de darda olan yoksula yedin."¹⁴

Bakara 2/203'te haccın yapılacağı sayılı günlerin (Zilhicce 11, 12 ve 13. Günleri) ittifakla teşrik günleri kabul edilmesinden ve sayılı günlerin haccın da son günü olduğu için dördüncü günün de kurban kesme günlerine dâhil olması gerekir. Bu sayının dörde çıkmış olması ayetin metnine uygundur. Böylece kurbanların kesim günleri Zilhicce'nin 10, 11, 12 ve 13. günleri olmaktadır.

Kurban, bayram namazından sonra kesilir. el-Berâ (ra)'dan nakledilen ve onun kurban bayramı hutbesinde Peygamber (sav)'den duyduğu belirtilen rivayet şöyledir:

*"Bu günümüzde bizim ilk yapacağımız şey, namaz kılmamızdır. Ondan sonra dönüp kurban kesmektir. Her kim böyle yaparsa sünnetimize isabet etmiştir. Her kim kurbanını namazdan evvel keserse, bu ancak ailesine takdim etmekte olduğu bir et demek olup kurban ibadeti ile hiçbir münasebeti yoktur."*¹⁵

Görüldüğü gibi kurban ibadetinin yapılması, bilinen günlere hasredilmiştir. Tefsir kaynaklarında da "kurbân kesme" olduğu belirtilen "zıkr"ın yer aldığı "malum günler" de çoğunlukla nahr ya da teşrik günleri olarak tefsir edilmiştir.

⁹ Müslim, "Edâhî", 19.

¹⁰ Aile adına kurban konusunda ayrıntı için bkz. Çalış, Halit, "Kurbanın Dinî Hükümü ve Fert ya Da Aile Adına Kesilmesi Tartışmaları", *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 2004, say. 3, ss. 211-230; <http://www.fetva.net/yazili-fetvalar/aile-adina-tek-kurban-yeter-mi.html>

¹¹ Bu konu mezhepler arasında ihtilafıdır. Hanefî mezhebine göre bayramın 3. gününe kadar kurban kesilebilecekken Şafî mezhebine göre bayramın 4. günü de kurban kesilebilir.

¹² Hac, 22/34

¹³ Ticaret yapsınlar.

¹⁴ Hac, 22/28

¹⁵ Buhari, "Edâhî", 11. Bu rivâyetin farklı bir metinle rivâyeti de şöyledir: "Her kim bayram namazından evvel keserse, o ancak kendisi için kesmiş olur. Her kim namazdan sonra keserse, kurbanını tamam kesmiş ve müslümânların sünnetine uymuş olur." Buhari, "Edâhî", 8

Kurban ibadetinin belirli günlerde kesilmesinin yanında kurban keserken besmele çekmenin de olmazsa olmazlardan olduğu görülmektedir. Allah Teâlâ hac için gelen hacıların kurban bayramı kurbanı kesmeleriyle ilgili olarak şöyle buyurmuştur:

“Allah’ın onlara rızık olarak verdiği hayvanlardan en’âm (koyun, keçi, sığır ve deve) üzerine Allah’ın adını ansınlar. Onlardan hem siz yiyin, hem de darda olan yoksula yedirin.”¹⁶

Kurban keserken bismelenin çekilmesi gereği konusunda daha açık bir âyet de şöyledir:

“Sizin için de bedence gelişmiş hayvanları Allah’a kulluğun simgelerinden yaptık. Onlarda sizin için hayır vardır. Sıra sıra dururlarken üzerlerine Allah’ın adını anın. Yanları yere yapıştığı zaman onlardan hem siz yiyin, kendi halinden memnun olana da isteyene de yedirin. Onları bu şekilde sizin hizmetinize verdik, belki şükredesiniz.”¹⁷

Nitekim **“Onların etleri ve kanları asla Allah’a ulaşmaz. Fakat ona sizin takvanız (sakinmanız) ulaşır.”**¹⁸ buyruğu da kurban keserken besmele çekilmesiyle amacı Allah’a yakınlaşma, sadece onun rızasını elde etme olan kurban arasındaki yakın ilişki ortaya çıkmaktadır.

¹⁶ Hac, 22/28

¹⁷ Hac, 22/36

¹⁸ Hac, 22/37